

АГЛЯД БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ПРАЗ ЭМІГРАНЦКУЮ ПЕРЫЁДЫКУ (1945–1953)

The characteristics of Byelorussian literature in the emigrant press from 1945 till 1953 has been studied.

Адной з найлепшых крыніц па вывучэнню гісторыі эміграцыі з'яўляюцца газеты і часопісы дыяспары. Асаблівую цікавасць выклікаюць выданні пасляваеннага часу. Менавіта пасля вайны эмігранцкая перыёдыка становіцца масавай, гэта звязана з тым, што павялічылася кола чытачоў і ўзнікла фінансавая база. На эміграцыі востра адчулася патрэба ў падручніках і дапаможных матэрыялах для беларускіх школ, узнікла неабходнасць у выданні навуковых прац і твораў беларускіх паэтаў і пісьменнікаў, што і рабілася на старонках эмігранцкага друку, газет і часопісаў.

У той час асаблівую ролю ў жыцці беларускіх эмігрантаў адыгрывала грамадска-палітычнае выданне – газета «Бацькаўшчына». Яна выдавалася з кастрычніка 1947 г. па снежань 1966 г. на беларускай мове ў Мюнхене. Газета лічылася органам «Беларускай нацыянальна-вызвольнай думкі», мела прадстаўніцтвы і распаўсюджвалася ў ЗША, Канадзе, Вялікабрытаніі, Францыі, Аргенціне, Бельгіі, Новай Зеландыі і Венесуэле. З 1955 г. газета стала тыднёвікам, яе выдавецтва ўзначаліў У. Бортнік [1]. Газета была галоўнай крыніцай інфармацыі пра грамадскае і палітычнае жыццё эміграцыі, стала інфармацыйным выданнем для ўсіх беларусаў замежжа, вызначала мэты беларускай дыяспары і паслужыла аб'яднаўчым фактарам для беларускіх эмігрантаў. Выданне мела шэраг рубрык: «Па кутох эміграцыі», «З Бацькаўшчыны», «Шукаюць», «Наш фонд» (ахвяраванні на газету), «Паведамленні», «Адусюль», дзе можна было адшукаць навіны эмігранцкага жыцця і знайсці звесткі пра становішча ў БССР.

Адной з асаблівасцей пасляваеннай перыёдыкі з'яўляецца адсутнасць прозвішчаў аўтараў. На старонках «Бацькаўшчыны» сустракаюцца толькі рознага кшталту псеўданімы: І. Спадзявайла, Тутэйшы, Сведка, Лесавы, Выгнанец, Ліцьвін-Гудас-Крэвас ці проста М. Л. Зразумела, што звязана з перасцярогай аўтараў, аднак самі выдаўцы на эміграцыі псеўданімы называлі блягімі звычаямі і пісалі: «Калі мы прыгледзімся да прэсы ўкраінскай, польскай, балцкай ці расейскай, то пад артыкуламі, а нават дробнымі зацемкамі фігуруюць там амаль заўсёды сапраўдныя прозвішчы аўтараў. Калі ж узяць у рукі беларускія газеты, то там амаль не знойдзецца ніводнага сапраўднага прозвішча, хоць, скажам, усе беларусы, што пішуць і што могуць пісаць, яму асабіста вядомыя» [2].

Важную ролю аўтары выдання адводзілі асвятленню пытанняў мастацтва і літаратуры. Аднак пры характарыстыцы беларускай літаратуры асабліва яркая было бачна размежаванне на літаратуру эміграцыі і літаратуру ў БССР. «Бацькаўшчына» перыядычна друкавала творы А. Салаўя, Н. Арсеньевай, Л. Геніюш, М. Сяднёва, Р. Крушыны, У. Дубоўкі, Р. Данілеўскага, Я. Юхнаўца, М. Вярбы, А. Змагара, П. Сыча. З 1953 г. творы дадзеных паэтаў выдаваліся асобнай літаратурнай старонкай.

З іншага боку, час ад часу можна было сустрэць невялікія артыкулы пра літаратурнае жыццё ў БССР, прычым агляд быў абавязкова з негатыўным кантэкстам. В. Кіпель адзначаў, што для пасляваенных эмігранцкіх выданняў уласцівая адна характэрная рыса – антыкамунізм: «Усе яны без выключэння былі перакананыя антыкамуністы» [3]. Таму варожае стаўленне аўтараў да літаратараў у БССР тлумачыцца іх палітычнымі перакананнямі.

Адзін з такіх тыповых артыкулаў меў назву «Беларускі паэта пяе пра... Маскву» [4]. Гаворка ў ім ішла пра атрыманне Петрусём Броўкай Сталінскай прэміі: «Паэт Пятрусь

Броўка дастаў Сталінскую прэмію другой ступені за паэму «Думы пра Маскву»... Із хваласьпева гэтага бачым, што прэміяваны твор ня гэтудкі мастацкі, колькі... паплатны». Такія ж невялічкія навіны пра паэтаў і пісьменнікаў, прызнаных у БССР, таму асуджаных на эміграцыі, можна было сустрэць і ў іншых нумарах выдання. Напрыклад, артыкул «Лынькоў у ЗША» [5]: «Старшыня саюзу савецкіх пісьменнікаў БССР Лынькоў падаў, што ён з'ездзіў у ЗША, дзе навязаў кантакт зь беларускімі арганізацыямі».

Катэгарычна негатывнае стаўленне эмігрантаў да савецкай беларускай літаратуры было выдатна вызначана ў артыкуле «Літаратурнае ўбоства ў БССР» [6], падпісаным С. Крушынічам: «Творы сяннёншніх пісьменнікаў незалежна ад іхняй волі ў найлепшым выпадку «вартыя сталінскай эпохі», але болей нічога!» Нам цяпер цяжка цалкам пагадзіцца з такой высновай.

Цікава і тое, як паступова мянялася стаўленне да некаторых паэтаў і пісьменнікаў. Першае асэнсаванне жыцця і творчасці на старонках «Бацькаўшчыны» з'явілася ў артыкуле «Янка Купала – наш!» [7] за 1948 г. Артыкул быў змешчаны з нагоды 6 гадавіны смерці паэта: «Ня ўсім аднак ведамы факт сьмерці Янкі Купалы, яшчэ менш ведаюць аб характары гэтае сьмерці – аб тым, што «Янка Купала скончыў сваё жыццё самагубствам». Аўтар артыкула, які падпісаўся псеўданімам «Спадзявайла», пераконвае чытачоў, што Купала стаў ахвярай абставін і рэжыму: «Суд гісторыі, «суд цяжкі» над Янкам Купалам пачаты ім самім, самім-жа выкананы й сьмяротны прысуд. Але апошняе – толькі фізічнаму Купалу... Трэба ўмець ненавідзець – але ніколі не ахвяру, а ката! – трэба ўмець і разумець, і выбачаць ды дароўваць». У артыкуле Купала стаў не савецкім і варожым, а эмігранцкім і блізкім паэтам, таму з гэтага часу яго вершы і творы пачалі актыўна публікавацца ў «Бацькаўшчыне». У нумарах газеты за 1952–1953 гг. па частках друкуецца драма Янкі Купалы «Раскіданае гняздо», гэтак жа па частках выходзіць з друку п'еса «Тутэйшыя» ў 1953 г. Постаць Янкі Купалы паўстае перад чытачамі газеты чыстай і трагічнай, як паэта са зламаным лёсам: «У Менску пастаўлены помнік найвялікшаму беларускаму паэту Янку Купалу» [8].

Пазней перыядычна друкаваліся матэрыялы да ўгодкаў смерці паэта – «Жалобная акадэмія ў чэсьць Я. Купалы» [9]. Увесь нумар газеты «Беларус» [10] быў прысвечаны Купалу да 10-годдзя яго смерці, дзе з'явіліся артыкулы: «Янка Купала – пясняр беларускаму народу», «Праўда аб смерці Я. Купалы».

Акрамя матэрыялаў пра жыццё і творчасць паэта, у беларускім эмігранцкім друку можна сустрэць і проста вершы Янкі Купалы: «Беларускія навіны» (1945. № 1), «Патрыёт» (1950. № 2), «Запісы» (1952. № 2), «Бацькаўшчына» (1948. № 4), «Беларус» (1952. № 5).

Паступова прымалі эмігранты і постаць Якуба Коласа, пераасэнсоўвалі жыццё і творчасць паэта па-іншаму, пісалі пра трагедыю таленавітага «чалавека-пісьменніка», які не мог пратэставаць і змагацца. У артыкуле, прысвечаным 70-й гадавіне нараджэння Якуба Коласа, ідзе апавед пра афіцыйнае святкаванне юбілею паэта ў БССР: «Найбольш плённы й багаты перыяд у творчасці Коласа, калі ён, ня будучы яшчэ скаваным камуністычнай дактрынай і тэрорам НКВД, найшырэй праявіў свой талент і найярчэй выказаў беларускія нацыянальныя ідэі, быў штучна звужаным і засуджаным... Але пры гэтым дакладчык змушаны быў сьцвердзіць, што прыняўце Коласам камуністычнай ідэялёгіі ня было дабравольным» [12]. Крыху пазней з нумара ў нумар можна сустрэць рэкламу на паэму Якуба Коласа «Новая зямля», якая была выдадзена на эміграцыі: «Новая зямля» – гэта адзін з найвыдатных твораў беларускай літаратуры й яна павінна быць настольнай кнігай кожнага беларуса» [13].

Найбольш жыццяздольным беларускім эмігранцкім выданнем з'яўляецца газета «Беларус», якая пачала друкавацца ў 1950 г. у Нью-Йорку і выходзіць паспяхова і сёння. Першы нумар яе з'явіўся 20 верасня 1950 г., і з цягам часу «Беларус» стаў газетай усіх беларусаў заходняга свету. В. Кіпель у сваіх працах называе «Беларуса» галоўнай беларускай газетай [14].

Газета ўважліва сачыла за ўсімі аспектамі жыцця ў БССР. Напрыклад, у артыкуле «Чырвоная цэнзура» распавядаецца пра ўмовы, у якіх працуюць літаратары, калі часам амаль немагчыма выказаць свае меркаванні, бо ўсё роўна знішчыць цэнзура. «У бальшавікоў свая лёгіка. Яны робяць па-сталінску: «верыць – значыць праверыць» [15].

Даволі шмат месца ў выданні займаюць літаратуразнаўчыя і літаратурна-крытычныя матэрыялы. Аўтары газеты пачынаюць выказацца, што беларуская літаратура адзіная, незалежна ад таго, дзе яна ўзнікае, у «вольным свеце» ці ў БССР. Таму крытыкі «Беларуса» на роўных сачылі за рознымі паэтамі і пісьменнікамі. На старонках газеты ёсць артыкулы як пра творчасць А. Салаўя, Н. Арсеньевай, Р. Крушыны, так і дзейнасць У. Караткевіча, М. Танка, В. Быкава, П. Панчанкі.

Паступова эмігранты і ў розных іншых выданнях прыходзяць да думкі, што беларуская літаратура сапраўды можа быць агульнай. Пачынае ўсё часцей гучаць думка, што нельга вылучаць лепшую і горшую літаратуру, бо яна з'яўляецца непадзельнай спадчынай.

Уплывовым і цікавым выданнем быў літаратурна-мастацкі часопіс «Шыпшына» (выходзіў у Германіі з 1946 г.), на старонках якога друкаваліся творы як эмігранцкіх, так і савецкіх аўтараў.

Такім чынам, беларуская эмігранцкая перыёдыка – выдатная крыніца па гісторыі, культуры і літаратуры Беларусі. Менавіта на старонках газет і часопісаў можна прасачыць за зменамі напрамкаў грамадскай думкі, вылучыць погляды і перакананні, распаўсюджаныя ў дадзены перыяд часу.

Аднак трэба мець на ўвазе тэндэнцыйнасць высноў аб стане беларускай савецкай літаратуры, якія даваліся ў эмігранцкім друку, паколькі яны фарміраваліся пад уплывам шэрагу заходніх арганізацый.

ЛІТАРАТУРА

1. Vokar N. Belorussia: The making of Nation. Cambridge, Massachusetts, 1956. P. 219.
2. Бацькаўшчына. 1950. № 8.
3. Кіпель В. Беларусы ў ЗША. Мн., 1993. С. 162.
4. Бацькаўшчына. 1948. № 16.
5. Бацькаўшчына. 1948. № 17.
6. Бацькаўшчына. 1953. № 5–6.
7. Бацькаўшчына. 1948. № 23.
8. Бацькаўшчына. 1949. № 15.
9. Беларус. 1951. № 4.
10. Беларус. 1952. № 5.
11. Бацькаўшчына. 1953. № 3.
12. Бацькаўшчына. 1953. № 1–2.
13. Kipel V. Byelorussian Americans and Their Communities of Cleveland. Cleveland State University, 1982. P. 22.
14. Беларус. 1953. № 8.